

Koncepcja edukacyjnego przewodnika i katalogu rozproszonych solidarianów

Artykuł niniejszy ma charakter koncepcyjny, propedeutyczny, nie pretendując do wyczerpania tytułowego zagadnienia¹. Autor przyjął interdyscyplinarny, dość ogólny punkt widzenia na zagadnienie, aby móc uwzględnić zarówno spojrzenie archiwistyczne, bibliotekarskie jak i muzealne, nie zaniebując aspektu edukacyjnego. Tekst jest przyczynkiem do naukowej dyskusji projektu narodowego dotyczącego wolnościowego, solidarnościowego dziedzictwa kulturalnego i społecznego w Polsce 1980-1990.

Dnia 21 listopada 2013 r. w słynnej Sali BHP w Stoczni Gdańskiej odbyła się konferencja naukowa pt. *Rozproszone archiwa NSZZ „Solidarność” 1980-1990*. Zapoczątkowała ona dyskusję w środowisku „Solidarności” na temat ocalenia, scalenia, opracowania, upowszechnienia i udostępnienia w sieci dokumentów dotyczących dziejów owego legendarnego ruchu antykomunistycznego w Polsce, który w 1981 r. liczył ok. 9,5 miliona członków przy liczebności ówczesnej partii komunistycznej (PZPR) wynoszącej ok. 2 miliony (około miliona osób rzuciło legitymacje partyjne po Sierpniu 1980 r.).

Trzeba zauważyć, że 1) książka (w wersji wirtualnej i papierowej) na temat przewodnika i katalogu po rozproszonych zbiorach solidarnościowych (z zapisem dyskusji na ten temat), 2) wspólny przewodnik po ‘solidarianach’ (tj. przewodnik w wersji wirtualnej i papierowej po rozproszonych zbiorach NSZZ „Solidarność”), 3) wirtualny system informacyjny (np. wspólnego katalogu) on-line w wersji elektronicznej – to są trzy odrębne zagadnienia.

Każde z tych trzech wspólnych zadań podejmowanych razem przez różne polskie instytucje *pro publico bono* wymaga nieco innego podejścia metodologicznego, aplikacji innych narzędzi poznawczych (innego typu podejścia do zagadnienia ‘solidarnościowych zbiorów rozproszonych’). Każde z tych trzech zadań wspólnych, podejmowanych solidarnie przez szereg instytucji i organizacji, ma (i będzie miało) swoją specyfikę.

W tekście poniżej zawarto wstępne uwagi do następujących trzech zagadnień ogólnych: 1) przewodnik po rozproszonych „zbiorach solidarnościowych”, 2) elektroniczny system informacyjny na temat rozproszonych „zbiorów solidarnościowych”, 3) wirtualne archiwum-muzeum-biblioteka zdigitalizowanych rozproszonych niezależnych zbiorów artefaktów solidarnościowych. ‘Archiwum wirtualne’ jako takie od lat 90. XX w. ma już swoją literaturę przedmiotu². Obecnie chodziłoby o zarys ogólny koncepcji do zamierzonych edukacyjnych projektów w zakresie rozproszonych zbiorów NSZZ „Solidarność”.

1. Koncepcja przewodnika po rozproszonych „zbiorach solidarnościowych”

Kwestia metodologiczna jest istotna przy tworzeniu ogólnego przewodnika po rozproszonych zbiorach NSZZ „S”. Ów ‘przewodnik solidarnościowy’ powinien łączyć w sobie walory zarówno tzw. „podręcznej pomocy archiwalnej”, nadto „pomocy bibliotecznej”, jak i „pomocy muzealnej”, ponieważ dotyczy archiwów, bibliotek i muzeów jako placówek edukacyjnych. Metodologia jest także istotna przy

¹ Tekst niniejszy pt. *Koncepcja przewodnika i katalogu rozproszonych zbiorów NSZZ „Solidarność” (1980-1990) oraz wirtualnego archiwum-muzeum-biblioteki zdigitalizowanych kolekcji niezależnych artefaktów solidarnościowych* jest znacznie rozszerzonym (zmienionym i uzupełnionym) zapisem głównych tez autora wygłoszonych podczas wystąpienia w dyskusji panelowej na konferencji w Gdańsku w Sali BHP dnia 21 XI 2013 r. poświęconej wypracowaniu koncepcji przewodnika po rozproszonych archiwaliach NSZZ „Solidarność”. Z racji ograniczonego i skróconego czasu poświęconego dyskusji – nie było wówczas możliwości eksplikacji wszystkich wątków, a jedynie hasłowe ich zasygnalizowanie.

² Tytko Marek Mariusz, *Archiwum wirtualne*, „Archiwista Polski”, r. 3: 1998, nr 3 (11), s. 13-32. Idem, *Bibliografia uzupełniająca*, „Archiwista Polski”, r. 3: 1998, nr 4 (12), s. 120-125. Idem, *Komputeryzacja informacji biograficznej w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stan obecny, perspektywy, koncepcje*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, r.2: 1996, s. 79-85.

tworzeniu wspólnego katalogu on-line dotyczącego rozproszonych zbiorów NSZZ „Solidarność”. Proponuję, aby w ogólnej nazwie zarówno przewodnika, jak i katalogu – występowała kategoria: „zbiory NSZZ »Solidarność«” lub „zbiory Solidarności”. Nie należy wszak zawężać owych ‘zbiorów solidarnościowych’ tylko do jednej z trzech kategorii szczegółowych, takich jak: 1) archiwalia NSZZ „Solidarność”, 2) libraria NSZZ „Solidarność” (zbiory biblioteczne NSZZ „S”), 3) muzealia NSZZ „Solidarność”, skoro zbiory te są wielopostaciowe, obejmując zarówno dokumenty archiwalne, nadto zbiory biblioteczne, jak i zbiory eksponatów typowo muzealnych (przedmioty muzealne niebędące ani archiwalnymi aktami, ani drukami). W sumie proponuję wprowadzenie terminu „solidarnościowe artefakty II obiegu” (lub ‘niezależne artefakty solidarnościowe’) na ogólne określenie sumaryczne dla całości zbiorów NSZZ „Solidarność” z lat 80. XX w. (archiwalnych, bibliotecznych i muzealnych). Powinno się ująć źródłowo całe dziedzictwo „Solidarności”, od wielu stron jednocześnie.

Z punktu widzenia metodologii tworzenia przewodnika należy zwrócić uwagę na konieczność przyjęcia przynajmniej ramowych rozumień (określeń) podstawowych pojęć, aby móc w sposób precyzyjny opisać rzeczywistość „solidarnościowych zbiorów” („solidarnościowych kolekcji”) rozproszonych, w celu porozumienia się w podstawowych kwestiach. Archiwiści, bibliotekarze i muzealnicy posługują się odrębną terminologią specjalistyczną (zróżnicowanymi określeniami). Chodziłoby o to, aby mieć pewność, że stosując te same pojęcia (np. ‘zbiory’, ‘kolekcje’, ‘archiwalia’, ‘libraria’, ‘muzealia’ dotyczące NSZZ „Solidarność”), odnosi się owe pojęcia do tych samych kategorii desygnatów. Celem jest uniknięcie językowych nieporozumień, zlikwidowanie niekonsekwencji znaczeniowych, stosowanych przy opisie i analizie oraz wyjaśnieniu ze zrozumieniem problematyki rozporozonych ‘zbiorów solidarnościowych’ pochodzących z okresu 1980-1990. Należałoby zatem podać, jakie przyjmuje się określenia ramowe i co rozumie się pod niżej podanymi pojęciami. Proponuję tu do dyskusji – ramowe, ogólne rozróżnienia tych pojęć, nie wchodząc w dyskusję z już funkcjonującymi w literaturze przedmiotu i/lub obiegu prawniczym (w ustawach, rozporządzeniach, instrukcjach, okólnikach, wytycznych i ich wykładniach prawnych etc.).

Oto proponowane, spójne, ramowe określenia ogólne:

- 1) ‘archiwum solidarnościowe’, ‘archiwalia solidarnościowe’ (zbiory archiwalne niepowtarzalnych dokumentów typu kancelaryjnego [rękopisy, maszynopisy] o treściach dotyczących NSZZ „Solidarność”, wytworzone przez [legalne lub nielegalne] struktury NSZZ „Solidarność” lub członków NSZZ „Solidarność” działających jako osoby indywidualne [działaczy NSZZ „Solidarność”], [z wykluczeniem fałszywek, np. esbeckich]),
- 2) ‘biblioteka solidarnościowa’, ‘libraria solidarnościowa’ (zbiory biblioteczne powtarzalnych druków o treściach dotyczących NSZZ „Solidarność”, wydane przez [legalne lub nielegalne] struktury NSZZ „Solidarność” lub członków NSZZ „Solidarność” działających jako poszczególni działacze NSZZ „Solidarność”), [z wykluczeniem fałszywek, np. wytworzonych przez SB]),
- 3) ‘muzeum solidarnościowe’, ‘muzealia solidarnościowe’ (zbiory muzealne przedmiotów, tj. obiektów [artefaktów] o treściach dotyczących NSZZ „Solidarność”, niebędące drukami ani aktami, wyprodukowane przez [legalne lub nielegalne] struktury NSZZ „Solidarność” lub inne osoby na rzecz NSZZ „S”).

W ramach ogólnej kategorii ‘muzeum solidarnościowego’ można wyodrębnić w sposób spójny następujące szczegółowe kategorie pojęciowe ze względu na formy przekazu informacji:

- A) ‘**fototeka solidarnościowa**’ (fotografie dot. NSZZ „Solidarność” albo wytworzone przez NSZZ „S” lub jej członków, w tym pozytywy, negatywy i diapozytywy [slajdy, przezrocza] oraz wtórnie gromadzone obecnie na nośnikach cyfrowych);
- B) ‘**fonoteka solidarnościowa**’ lub ‘audioteka solidarnościowa’ (nagrania audio [gł. kasety magnetofonowe, szpule magnetofonowe lub wtórnie gromadzone na nośnikach cyfrowych] dot. NSZZ „Solidarność” albo wytworzone przez NSZZ „S” lub jej członków);
- C) ‘**wideoteka solidarnościowa**’ lub ‘**filmoteka solidarnościowa**’ (filmy celuloidowe, filmy na taśmach wideo lub na innym wtórnym nośniku dot. NSZZ „Solidarność” albo wytworzone przez struktury NSZZ „Solidarność” lub jej członków);

D) **'filateloteka solidarnościowa'** (zbiór znaczków pocztowych, kopert i pocztówek dot. NSZZ „Solidarność”);

E) **'numizmatoteka solidarnościowa'** (imitacje banknotów i monet dot. NSZZ „Solidarność” albo wytworzone przez struktury NSZZ „S” lub jej członków);

F) **'faleroteka solidarnościowa'** (zbiory odznak, tj. plakietek metalowych lub plastikowych, medali etc. [grec. *phalerae*, ‘ozdoba’, stąd ‘falerystyka’ – nauka pomocnicza historii] dotyczących NSZZ „Solidarność” albo wytworzone przez NSZZ „S” lub jej działaczy);

G) **'vexilloteka solidarnościowa'** [wexsiloteka solidarnościowa] (zbiory transparentów, proporców, proporczyków, flag solidarnościowych, chorągwi, wszelkich artefaktów na tkaninach [łac. *vexillum*], np. na płótnach, dotyczących NSZZ „Solidarność”, albo wytworzone przez NSZZ „S” lub jej członków);

H) **'miscelane(a)oteka solidarnościowa'** (wszelkie miscelanea związane z NSZZ „Solidarność” albo wytworzone przez NSZZ „S” lub jej członków, np. matryce drukarskie, maszyny drukarskie powielacze, służące strukturalom NSZZ „S”, wszelkie niestandardowe przedmioty, pozostałe artefakty solidarnościowe, niezakwalifikowane do jakiegokolwiek z innych kategorii).

Ogólne kategorie, nadrzędne wobec ‘archiwaliów’, ‘muzealiów’ i ‘librariów’ to:

1.) **'zbiór solidarnościowy'** (obejmuje archiwalia, libraria i muzealia), 2.) **'kolekcja solidarnościowa'** (obejmuje ‘archiwalia’, ‘libraria’ i ‘muzealia’). Natomiast termin **'zespół solidarnościowy'** odnosi się zasadniczo tylko do archiwaliów.

Melanż artefaktów pochodzących z różnego typu kolekcji (zbiorów) solidarnościowych może rodzić dyskusję archiwalno-biblioteczno-muzealną o wydzielenie lub niewydzielenie danych podkategorii. Zachodzi pytanie: czy należy wyodrębnić w przewodniku a następnie w wirtualnym katalogu - solidarnościowe zbiory według osobnych typizacji: 1) archiwalia, 2) libraria, 3) muzealia? (TAK/NIE).

A jeśli wyodrębnić owe kategorie – to w jaki sposób? Zbiory solidarnościowe zwykle posiadają dublety, które powtarzają się w wielu innych różnych ‘kolekcjach’ w danej Bibliotece, Archiwum czy Muzeum. Dublety wyłączone ze zbiorów mogłyby następnie być przedmiotem wymiany pomiędzy instytucjami (np. bibliotekami, muzeami). W ten sposób dane instytucje pozbyły się dubletów pewnego rodzaju, a w zamian drogą wymiany uzyskałyby artefakty, których dotąd nie posiadały (np. ‘solidariana’ z innych regionów Polski). Ta perspektywa wymiany otworzy się dopiero w pełni po uporządkowaniu i sporządzeniu katalogów (inwentarzy) zbiorów NSZZ „Solidarność” w poszczególnych instytucjach. Na etapie przewodnika należy jednak taką możliwość zasygnalizować.

W ramach kategorii ‘libraria’ (zbiory biblioteczne) należy (na użytek przewodnika i katalogu ‘rozproszonych zbiorów solidarnościowych’) wyodrębnić i zdefiniować następujące kategorie pojęciowe, które, jak się okazuje, bywają rozmaicie (często mylnie) rozumiane w gronie fachowców (np. termin ‘samizdat’ jako rzekomy ekwiwalent terminu ‘druk drugiego obiegu’, ‘druk niezależny’, co nie jest prawdą). Poniżej dla przypomnienia i w celu edukacyjnym podaję następujące cztery rozróżnienia kategoriale dla precyzyjnego określenia poszczególnych typów niezależnych artefaktów pisanych (drukowanych).

1.) **'Samizdat solidarnościowy'** (ros. самиздат [samizdat], skrót od ros. самодеятельное издательство – ‘samodzielne wydawnictwo’) to oryginalny rękopis, odpis rękopisu albo maszynopis sporządzony w oryginale lub kopiach maszynopiśmiennych [przebitkach, odbitkach maszynowych], dotyczący NSZZ „Solidarność” albo wytworzony przez NSZZ „Solidarność” lub jej członków [z wykluczeniem fałszywek].

Do ‘samizdatu solidarnościowego’ zaliczymy także artefakty dotyczące NSZZ „Solidarność” pisane ręcznie lub na maszynie poza granicami Polski w państwach komunistycznych (np. w Czechosłowacji, ZSRS, na Węgrzech), [z wykluczeniem fałszywek].

2.) **'Bezdebitowy druk solidarnościowy'** – druk nie posiadający debitu [znaku cenzury] dotyczący NSZZ „Solidarność”. Proponuję tu stosować termin ‘druk bezdebitowy’ w zakresie zawężonym tylko do

znaczenia 'druk solidarnościowy opublikowany poza cenzurą, za granicą, poza Polską', 'solidarnościowy druk emigracyjny, wytworzony przez zagraniczne struktury NSZZ „Solidarność”, lub jej członków przebywających na emigracji', 'druk solidarnościowy wytworzony poza cenzurą poza granicami kraju' [z wykluczeniem fałszywek]).

3.) '**Solidarnościowy druk niezależny**' ['**niezależny druk solidarnościowy**'] / '**solidarnościowy druk II obiegu**' ['**drugoobiegowy druk solidarnościowy**'] (druk dotyczący NSZZ „Solidarność” albo wytworzony przez NSZZ „Solidarność” w kraju lub jej członków w kraju, poza cenzurą [z wykluczeniem fałszywek]).

4) '**Solidarnościowa fałszywka**' – 'druk wytworzony przez Służbę Bezpieczeństwa PRL (lub inne służby komunistyczne), udający druk niezależny NSZZ Solidarność', 'fałszywy druk solidarnościowy', 'nieprawdziwy druk solidarnościowy', 'druk pseudosolidarnościowy', 'pseudosolidariana', druk dezinformacyjny powstały w wyniku fałszerstwa komunistycznych służb specjalnych).

Jestem świadomy, że termin 'bezdebitowy' niektórzy autorzy (np. Szczepan Rudka w swojej bibliografii dot. niezależnych druków wrocławskich) używali w odniesieniu do krajowych druków II obiegu. Jednak dla precyzyjności określenia nie zaleca się tego typu zbyt szerokiego użycia ww. terminologii. Wszak polskimi 'drukami bezdebitowymi' wydawanymi poza cenzurą PRL były także np. paryska „Kultura” oraz „Dziennik Polski i Dziennik Żołnierza” oraz inne czasopisma emigracyjne i książki itd. Moim zdaniem, nie powinno się używać w projektowanym przewodniku ani w katalogu dotyczącym zbiorów NSZZ „Solidarność” określenia 'bezdebitowy' w odniesieniu do niezależnych, solidarnościowych, krajowych druków II obiegu. Moim zdaniem, zamiennie użycie terminu 'bezdebitowy' zamiast 'niezależny' lub 'drugoobiegowy' byłoby w przewodniku mylące, z uwagi na różny zakres desygnatów.

Celem uporządkowania logicznego rozmaitych pojęć (kategorii) należy zhierarchizować te kategorie w pewnej spójnej strukturze jako elementy kategoriałne wzajemnie ze sobą powiązane (kategorie nadrzędne, kategorie podrzędne, które kategorie podlegają innym kategoriom i jakim?). Odzwierciedleniem owej logicznej struktury kategoriałnej może być logiczna struktura przewodnika po rozporoszonych zbiorach solidarnościowych, a następnie logiczna struktura wirtualnego katalogu rozporoszonych 'zbiorów solidarnościowych'.

Punktem wyjścia – tak czy inaczej – są kategorie porządkujące gromadzone i rozproszone materiały. Należy podkreślić fakt, że prawdą jest, że obecnie zbiory solidarnościowe są rozproszone, jednak należy dążyć do uporządkowania i zhierarchizowania **informacji** o tych rozproszonych zbiorach ('solidarianach') w ramach przewodnika a następnie – w ramach przyszłego systemu informacyjnego o tych zbiorach (systemu on-line w internecie służącego celom edukacyjnym i ocaleniu pamięci o ruchu solidarnościowym 1980-1990). Nie oznacza to wcale bynajmniej łączenia fizycznego owych rozproszonych zbiorów solidarnościowych, znajdujących się obecnie w wielu miejscach w kraju i poza granicami Polski.

Przewodnik i katalog powinny mieć indeksy (możliwość wyszukiwania według następujących indeksów):

- 1) **indeks osobowy**, zawierający nazwiska i imiona oraz pseudonimy twórców artefaktów solidarnościowych, tj. autorów, redaktorów, tłumaczy, ilustratorów, drukarzy NSZZ „Solidarność” itd.
- 2) **indeks geograficzny i etnograficzny**, obejmujący nazwy miejscowości, regionów, ziem, krajów, narodowości itd., w tym nazwy miejsc wydania (sporządzenia) artefaktów NSZZ „Solidarność”.
- 3) **indeks instytucji sprawczych (indeks instytucjonalny)**, tj. indeks wytwórców [struktur] owych artefaktów solidarnościowych [struktur NSZZ „Solidarność” itd.].
- 4) **indeks przedmiotowy** (lub **indeks rzeczowy**), obejmujący zagadnienia według uprzednio wspólnie przyjętego języka haseł przedmiotowych (rzeczowych). W indeksie tym nie powinny pojawiać się nazwy własne instytucji, ani nazwy własne poszczególnych struktur NSZZ „S”, ale tylko kategorie ogólne

(powszechniki) przydatne przy wyszukiwaniu problemowym, np. 'drukarnie niezależne', 'demonstracje', 'internowanie', 'stan wojenny', 'strajki', 'drukarze', 'redakcje' etc. – mogące być nazwami zbiorczymi, swoistymi nadrzędnymi 'tagami', odsyłaczami do poszczególnych haseł, do terminów szczegółowych, instytucjonalnych, osobowych etc.

Przewodnik powinien mieć jasną i przejrzystą strukturę, ujednoczone zasady opisu „zbiorów solidarnościowych”, przyjęty jednolicie poziom opisu owych zbiorów (na pewno nie jest to poziom pojedynczego dokumentu). Przewodnik powinien się ukazać jako pozycja przygotowana naukowo i z recenzjami naukowymi specjalistów z zakresu archiwistyki, bibliotekoznawstwa, muzealnictwa i historii. Przewodnik powinien być w miarę kompletny i całościowy, bez pomijania informacji o jakichkolwiek istotnych „zbiórach solidarnościowych”. Podobnego typu inicjatywy dotyczące podręcznego przewodnika informacyjnego po archiwaliach dotyczących treściowo transformacji państwowej lat 1989-1991 mają już swoją szczytkową literaturę przedmiotu³. Literatura ta jednak nie dotyczy całości problematyki NSZZ „S”, nie wyczerpuje tytułowego zagadnienia, ponieważ jest nastawiona na bardzo wąski zakres problemowy (udział NSZZ „S” w „transformacji” ustrojowej PRL/IIIIRP) i zawężony przedział czasowy (1989-1991), nie obejmując bynajmniej całości 'solidarianów' z lat 1980-1990. Można spróbować wykorzystać do dyskusji nad przewodnikiem niektóre elementy metodologiczne tam zawarte⁴.

2. Koncepcja katalogu wirtualnego rozproszonych „zbiorów solidarnościowych”

Ogólna koncepcja przyszłego informacyjnego systemu wirtualnego (elektronicznego) obejmującego w miarę możliwości informacje o wszystkich (lub o jak największej ilości) rozproszonych „zbiorów solidarnościowych” powinna zostać wypracowana wspólnie przez zainteresowane instytucje i organizacje posiadające „solidarianą” w swoich zbiorach (archiwa, biblioteki, muzea, fundacje itd.).

Zagadnieniem pierwszoplanowym jest jednolity (ujednolicony) system informacji. W kwestii rozwiązania problemu informacyjnego generalnie istnieją dwa komplementarne sposoby utworzenia systemu informacji o rozproszonych zbiorach solidarnościowych.

A) Wspólna brama katalogowa dla wielu (lub dla wszystkich) solidarnościowych katalogów rozproszonych

Po pierwsze, można wirtualny katalog rozproszonych zbiorów NSZZ „Solidarność” potraktować tak samo, jak działa już np. w internecie KVK w Karlsruhe dla wielu bibliotek świata ('gateway', brama wyszukiwawcza, wspólne wejście internetowe), tj. tu **jako wspólną „solidarnościową” bramę wejściową do rozproszonych katalogów poszczególnych instytucji – bibliotek, archiwów, muzeów, fundacji** itd. Wtedy takowa wspólna „brama” (gateway) katalogowa przekierowywałaby tylko czytelników do poszczególnych katalogów bibliotek posiadających wszak na ogół powtarzalne zbiory solidarnościowe (np. druki niezależne). Podobne rozwiązanie mogłoby funkcjonować także dla muzeów do innego rodzaju zbiorów powtarzalnych (kasety, filmy, filatelistyka, plakietki, proporzyczki, grafiki etc.), zatem potrzebne byłoby uwzględnienie także wirtualnego muzeum solidarnościowego (*musealia solidaritatis*), a nie tylko wirtualnej biblioteki solidarnościowej (*libraria solidaritatis*). W zasadzie tylko w przypadku archiwów NSZZ „S” (*archiwalia solidaritatis*) mamy do czynienia z artefaktami oryginalnymi, zasadniczo bez jakichkolwiek kopii, np. z rękopisami lub oryginalnymi maszynopisami (*Solidarietas in unum testimonium*).

³ „Archiwa Przełomu 1989-1991” w czasach przełomu. Przegląd źródeł – ocena stanu zachowania i mapa rozmieszczenia. Materiały z II ogólnopolskiego seminarium. Pałac Prezydencki. 15 października 2012 roku. Pod Honorowym Patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego, red. Teresa Grabczyńska et al., wyd. Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2013, 157, [3] s.

⁴ Np. terminologia: „zbiór dokumentów” występuje w rozdziale pt. *Kolekcje i spuścizny*: zob. Marek Kietliński, *W zasobnej sieci archiwów państwowych* [w:] „Archiwa Przełomu 1989-1991”..., op. cit., s. 78-84. Terminologii „zbiór” używa także Tadeusz Krawczak, *Nieustający dopływ akt, czyli jak powiększać zbiory, spuścizny* [w:] „Archiwa Przełomu 1989-1991”..., op. cit., s. 75-77.

„Solidariana” zostałyby w ten sposób [poprzez wspólną bramę, ‘common gateway’] w pełni uchwycone w katalogu wspólnymi siłami różnych instytucji i organizacji. Choć większa część zbiorów jest powtarzalna (różne instytucje mają ten sam artefakt solidarnościowy), to jednak może się zdarzyć i tak, że tylko jedna instytucja posiada dany typ znaczka „Solidarności” lub dany typ oznaki „S” albo dany rodzaj proporczyka „S”, dlatego nieodzowne przy tym katalogu wirtualnym dla muzealiów byłyby skany podobnych artefaktów solidarnościowych dla porównania oraz prawidłowej identyfikacji, zwłaszcza wytworów plastycznych o treści dot. NSZZ „Solidarność”.

B) Jeden wspólny katalog dla wielu (lub dla wszystkich) solidarnościowych zbiorów rozproszonych

Po drugie, można przyjąć inne rozwiązanie, inny sposób (alternatywny), niż ww. wzór wspólnej bramy do wielu katalogów (à la KVK). Można zdecydować się na tworzenie tylko **jednego wspólnego, ogólnopolskiego katalogu** on-line na wzór wspólnego katalogu konsorcjum bibliotek. Wspólny wirtualny katalog, służący edukacji Polaków, zwłaszcza młodych, którzy nie pamiętają już tamtych czasów, byłby także możliwy jako opcja mająca wiele zalet, choć także i niepozbawiona wad. Gdyby różne zainteresowane instytucje i organizacje o profilu edukacyjnym zdecydowały się na to rozwiązanie, to wtedy należałoby wprawdzie uzgodnić (przyjąć) wspólny, jednolity standard opisów (bibliotecznych, muzealnych, archiwalnych) dla wszystkich typów artefaktów, a dopiero potem – wprowadzać do katalogu szczegółowe opisy konkretnych artefaktów. Z czasem do już istniejących opisów poszczególne instytucje dołączałyby tylko swoje sygnatury konkretnych librariów i muzealiów.

Innej logicznej możliwości stworzenia wirtualnego katalogu – nie ma. **Albo 1)** wirtualna wspólna „brama”⁵ przekierowująca czytelników do już istniejących rozproszonych katalogów on-line poszczególnych instytucji i organizacji (bibliotek, muzeów, archiwów, fundacji) posadowionych na wielu różnych serwerach (rozproszona baza danych, rozproszone struktury bazodanowe), **albo 2)** tworzenie od początku jednego wspólnego katalogu wirtualnego on-line na jednej wspólnej platformie cyfrowej, na jednym wspólnym serwerze, ze wspólnymi opisami artefaktów i dopisywanymi sygnaturami poszczególnych instytucji (wspólna baza danych). Odmianą tego drugiego rozwiązania jest podpinanie się różnych instytucji do ewentualnie już istniejącego katalogu jednej z instytucji z kolejnymi sygnaturami. *Tertium non datur*. Trzeba wybrać jedną z tych dwóch generalnych opcji (**albo wirtualna brama do wielu katalogów albo jeden wspólny katalog**).

Tworzenie obydwu typów wirtualnego systemu informacji (**bramy do wielu katalogów rozproszonych lub jednego katalogu wspólnego**) dla celów edukacyjnych i naukowych wymaga porozumienia się wielu instytucji oraz organizacji w Polsce i poza granicami kraju, które to instytucje / organizacje posiadają jakiegokolwiek ‘zbiory solidarnościowe’. Czy (i kiedy) uda się zrealizować którąkolwiek z owych idei? To zupełnie odrębne pytanie, na które nie sposób obecnie odpowiedzieć. Moim zdaniem, koncepcja jednego wspólnego katalogu albo jednej wspólnej bramy do wielu katalogów jest otwarta⁶.

Wspólne działanie dziesiątków lub nawet setek placówek polskich miałyby na pewno pozytywne skutki poznawcze i edukacyjne w całej polskiej społeczności narodowej, a nie tylko wśród członków NSZZ „Solidarność”, bo katalog publiczny jest przeznaczony dla wszystkich. Edukacja solidarnościowa przynależy do zakresu edukacji historycznej, do wychowania patriotycznego, ponieważ NSZZ „Solidarność” jest istotną częścią polskiej historii oraz przykładem lekcji polskiego patriotyzmu w trudnym okresie zniewolenia w latach 80. XX w. (solidaryzm narodowy). Solidarne działanie w celu uratowania

⁵ ‘Gateway’, rodzaj interfejsu, który graficznie w internecie mógłby wyglądać jak brama Stoczni Gdańskiej.

⁶ Należy odpowiedzieć na szereg pytań wstępnych – zasadniczych (kto?, co?, gdzie?, kiedy?, po co? i dlaczego? jak? za ile?). Rzeczą wtórną są metody (środki, instrumenty techniczne, informatyczne, finansowe), jakie pomogłyby urzeczywistnić wspólne cele. Sporządzenie studium wykonalności i realistyczny harmonogram oparty o realnie posiadane siły to prawdopodobnie jeszcze dość odległa perspektywa. Powstanie wspólnego katalogu on-line lub wspólnej bramy do wielu katalogów zależy od decyzji – woli decydentów wielu instytucji i organizacji.

pamięci o dziejach NSZZ „Solidarność” oraz historii poszczególnych osób z „Solidarności” ma głęboki sens. Dla odtworzenia historii potrzebne są historyczne źródła i dostęp badaczy do owych źródeł. Pełne skatalogowanie źródeł „solidarnościowych” ma pierwszorzędne walory edukacyjne dla następnych pokoleń Polaków, bo aby zachować tożsamość, trzeba wpięrow uratować i podtrzymać pamięć (pamięć służy tożsamości, przez naszą pamięć poznajemy własną tożsamość). Rozproszenie źródeł z pewnością nie sprzyja ich badaniu i poznawaniu. Rozproszone zbiory solidarnościowe z pewnością zasługują na więcej. Razem możemy więcej.

3. Koncepcja wirtualnego archiwum-muzeum-biblioteki zdigitalizowanych rozproszonych „zbiorów solidarnościowych”

Wspólny system informacyjny o ‘solidarianach’, jeśli by powstał, miałby na pewno wielkie walory edukacyjne i mógłby zawierać także linkowe odesłania do bibliotek wirtualnych, muzeów wirtualnych lub archiwów wirtualnych (tj. do zdigitalizowanych zbiorów solidarnościowych zarówno bibliotecznych, muzealnych i archiwalnych). Uporządkowanie skanów artefaktów „solidarnościowych” w różnych wirtualnych muzeach, archiwach i bibliotekach to zupełnie inna kwestia.

Zdigitalizowane zbiory solidarnościowe (**solidarnościowe archiwum wirtualne, solidarnościowa biblioteka wirtualna, solidarnościowe muzeum wirtualne**) musiałyby funkcjonować na zasadzie Open Access, tj. publicznego ‘otwartego dostępu’ do tych skanów dokumentów (artefaktów) solidarnościowych, tzn. bez ponoszenia opłat ze strony użytkowników (licencja Common Creative tzw. CC⁷).

Oznacza to pewne konsekwencje prawne (rezygnacja z praw autorskich, jeśli takowe prawa autorskie w ogóle dana instytucja lub organizacja posiada do zbiorów NSZZ „Solidarność”). Wiąże się z tym także konsekwencje ekonomiczne (decyzja: kto zapłaci za przygotowanie i realizację wspólnego projektu digitalizacyjnego?). Plusem otwartego dostępu do podobizn (skanów) artefaktów (typu: ‘wirtualna czytelnia bibuły solidarnościowej’, ‘wirtualne muzeum artefaktów solidarnościowych’, ‘wirtualne archiwum dokumentów solidarnościowych’) jest zwiększenie dostępności tych artefaktów „solidarianów” do badań naukowych (cel naukowy) i powszechna edukacja historyczna społeczności (cel edukacyjny) poprzez internet (możliwość zapoznania się z historią NSZZ „Solidarność” nie tylko jako z ruchem związkowym, ale i ruchem społecznym w latach 80. XX w.).

Moim zdaniem, wirtualna czytelnia skanów ‘zbiorów solidarnościowych’ powinna być połączona z katalogiem solidarnościowym, (lub z katalogami solidarnościowymi) stosownymi linkami. Każdy osobny dokument notowany w katalogu ‘solidarnościowym’ – powinien mieć link do wirtualnej, elektronicznej (cyfrowej) podobizny dokumentu, który opisuje, dokumentu umieszczonego w ‘wirtualnej czytelnicy solidarnościowej’⁸ (wirtualnym teaurusie solidarnościowym).

Już podobnego typu cząstkowe inicjatywy istnieją (np. ‘Wirtualna Czytelnia Bibuły’ działa w ramach Encyklopedii Solidarności). Czytamy tamże słowo od twórców tej Encyklopedii:

„Celem projektu **Wirtualna Czytelnia Bibuły** jest digitalizacja i prezentacja na stronach *Encyklopedii Solidarności* pism, gazetek i biuletynów ukazujących się poza cenzurą w latach 1976-1989 oraz legalnej prasy związkowej z lat 1980-1981. Prezentowany obecnie zasób obejmuje kilka tysięcy numerów ponad 700 tytułów (prawie 150 tysięcy stron). Jest to jednak tylko niewielka część tego, co ukazało się w tzw. drugim obiegu. Prace nad digitalizacją trwają nadal i sukcesywnie będziemy dodawać nowy materiał, a także uzupełniać braki”⁹.

Należy stwierdzić, że digitalizacja „solidarnościowej” bibuły to jeszcze nie wszystko. Wskazana jest digitalizacja wszelkich solidarnościowych zbiorów tekstowych, audialnych, filmowych,

⁷ Wszelkie informacje na temat licencji CC (Common Creative) można znaleźć pod adresem internetowym: <http://creativecommons.pl/> [dostęp - wyświetlono 10.12.2013].

⁸ http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl/wiki/index.php?title=WCB_Strona_g%C5%82%C3%B3wna [dostęp – wyświetlono 10.12.2013].

⁹ Tamże.

fotograficznych, plastycznych (graficznych) itd. Moim zdaniem, trzeba rozszerzyć digitalizację o zbiory muzealne i archiwalne, a nie tylko biblioteczne. Warto zauważyć rzecz podstawową, że skany należy wykonywać z najlepszą możliwą rozdzielczością. Istnieje obecnie możliwość wykonywania skanów w rozdzielczości rzeczywistej (a nie – emulowanej) np. 2400 DPI. Tego typu skany dokumentów NSZZ „Solidarność” wykonane w bardzo wysokiej rozdzielczości (najlepiej z rozszerzeniem tiff) powinny, moim zdaniem, tworzyć **narodowy zasób solidarnościowy** przechowywany niezależnie dla bezpieczeństwa na kilku serwerach i w wielu pamięciach zewnętrznych różnych instytucji w różnych miastach (jako solidarnościowy ‘wirtualny egzemplarz archiwalny’). Pytanie: z jaką rozdzielczością skanowano dotychczas artefakty do ‘Wirtualnej Czytelni Bibuły’ w „Encyklopedii Solidarności”? Czy są to tiffy o rozdzielczości 2400 DPI? Jeśli nie, to dla celów archiwalnych (wieczysta archiwizacja podobizn w postaci wirtualnego egzemplarza archiwalnego) proces digitalizacji trzeba będzie najprawdopodobniej w całości powtórzyć od początku dla wszystkich zbiorów solidarnościowych, według najwyższego możliwego standardu rozdzielczości dla skanowania (dla uzyskania plików tiff w wysokiej rozdzielczości tiff 2400 DPI). Szacunkowo do zeskanowania jest co najmniej kilka milionów (lub nawet więcej) niepowtarzalnych stron dokumentów, różnych artefaktów „solidarnościowych”. Jak dotąd, wobec braku realnego pełnego katalogu ‘solidarianów’ – trudno w przybliżeniu podać liczbę, a szacunek obarczony jest ryzykiem błędu.

Stawiam tu pytanie o sumaryczną objętość wirtualnej biblioteki – wirtualnego muzeum – wirtualnego archiwum NSZZ „Solidarność”. Na pytanie to należy sobie odpowiedzieć. Jeśli 1 skan dokumentu (tiff w rozdzielczości 2400 DPI), tj. 1 skan tekstu na kartce papieru formatu od A5 do A4 zajmuje od ok. 300-400 MB do ok. 1 GB, to w sumie razem szacunkowo jaką objętość zajmie np. 10 milionów skanów (tiffów w rozdzielczości 2400 DPI) ze zdigitalizowanych zbiorów solidarnościowych (solidarianów)? Ile petabajtów?

Według moich obliczeń, 10 milionów pojedynczych skanów (tiffów o objętości od 300-400 MB do 1 GB każdy skan) zajmie od 3-4 PB (trzech – czterech petabajtów) do ok. 1 EB (jednego eksabajta).

Pytanie: ile w rzeczywistości w sumie należy zeskanować obiektów dotyczących NSZZ „Solidarność” (archiwaliów, muzealiów, librariów) z lat 1980-1990? Ile tych niepowtarzalnych obiektów (artefaktów) razem jest? 10 milionów? 20 milionów? W konsekwencji – ile to zajmie w pamięci w sumie eksabajtów a może zettabajtów lub jottabajtów¹⁰? Na tego typu pytania zasadnicze nie sposób obecnie udzielić odpowiedzi – bo nikt nie wie dziś na pewno, ile tych obiektów (niepowtarzalnych artefaktów solidarnościowych) razem jest? Skoro nikt dotąd nie sporządził pełnego katalogu ‘solidarianów’, to w związku z tym, logicznie rozumując, nie można podać obecnie także pełnych danych do projektu zdigitalizowania wszystkich artefaktów dot. NSZZ „Solidarność”. Nie wiadomo, ile owych obiektów solidarnościowych razem jest w rozproszonych zbiorach „S”?

Niezależnie od tego rozwiązania (kopie wysokiej rozdzielczości – wirtualny egzemplarz archiwalny) dla prostego przeglądania w internecie można eksponować te same podobizny (skany tych samych artefaktów tu: dotyczących NSZZ „S”), ale w znacznie mniejszej rozdzielczości, dogodnej dla użytkowników (‘wirtualny egzemplarz użytkowy’). Taki charakter ‘lekkich’ plików mają zdigitalizowane obiekty w „Wirtualnej Czytelni Bibuły” w internetowej „Encyklopedii Solidarności”.

Wprowadzone tu pojęcia (‘wirtualny egzemplarz archiwalny’ i ‘wirtualny egzemplarz użytkowy’) są dość łatwe do zapamiętania dla użytkowników bibliotek tradycyjnych i cyfrowych. Digitalizacja wszystkich dokumentów, tzn. całości zbiorów solidarnościowych, jest funkcjonalna, bo 1) umożliwi zachowanie podobizn wszystkich artefaktów NSZZ „Solidarność” dla przyszłych pokoleń (cel archiwizacyjny), 2) umożliwi lepszy dostęp do poznania historycznych informacji o „Solidarności” (cel

---

¹⁰ Uwaga: 1 petabajt = 10^{15} bajtów (według tzw. ‘długiej skali’, stosowanej w Polsce, a nie w krajach anglojęzycznych, gdzie używa się innego nazewnictwa według tzw. ‘krótkiej skali’). Przypomnieć należy dla orientacji odpowiednio w odniesieniu do ‘długiej skali’ dotyczącej tzw. wielkich liczb, że 1 **kilobajt** [1 kB] = 10^3 (tysiąc bajtów), 1 **megabajt** [1 MB] = 10^6 (milion bajtów), 1 **gigabajt** [1 GB] = 10^9 (miliard bajtów), 1 **terabajt** [1 TB] = 10^{12} (bilion bajtów), 1 **petabajt** [1 PB] = 10^{15} (biliard bajtów), 1 **eksabajt** [1 EB] = 10^{18} (trylion bajtów), 1 **zettabajt** [1 ZB] = 10^{21} (tryliard bajtów), 1 **jottabajt** [1 YB] = 10^{24} (kwadrylion bajtów).

informacyjny, cel poznawczy), 3) umożliwi edukację powszechną w zakresie historii NSZZ „Solidarność” (cel edukacyjny). Mówiąc kategoriami prof. Stefana Szumana, chodzi tu o **udostępnianie, upowszechnianie, uprzystępnianie** artefaktów solidarnościowych, upublicznienie „solidarianów”.

Wychowanie do wolności jest zadaniem patriotycznym w czasach zniewolenia duchowego i materialnego (pedagogia narodowa). Dla wychowania do wolności nie powinniśmy zapominać o ruchu wolnościowym, jakim był NSZZ „Solidarność”, który to ruch / antykomunistyczny związek zawodowy uutorował drogę do wolności pod koniec XX w. w Polsce i całej – ówczesnie zniewolonej przez zbrodniczy komunizm – Europie Środkowej i Wschodniej. Wolność jest zadaniem, ale należy wpięrow ocalić korzenie, pamięć o tych, którzy o tę wolność walczyl w czasach najnowszych i dawniej.

The Title in English:

The Idea of the Educational Guide and the Catalog of the "Solidarity" Collections

Abstrakt (Streszczenie) po polsku:

Autor przedstawia koncepcję edukacyjnego przewodnika dotyczącego rozproszonych „zbiorach solidarnościowych”. Ukazuje ideę stworzenia katalogu wirtualnego rozproszonych „zbiorów solidarnościowych” lub wspólnej bramy internetowej do wielu katalogów dotyczących NSZZ „Solidarność” (1980-1990). Wyeksplikował ideę wirtualnego archiwum-muzeum-biblioteki zdigitalizowanych rozproszonych niezależnych kolekcji artefaktów solidarnościowych (1980-1990).

Abstract (Summary) in English:

The author presents his concept of a educational guide concerning distributed (scattered) collections of the "Solidarity". He shows the idea of creation the virtual catalog of distributed (scattered) sets of the "Solidarity" or common Internet gateway to many catalogues concerning the "Solidarity" (in the years 1980-1990). He explained the idea of a virtual archive-museum-library of digitized collections of scattered independent artifacts of "Solidarity" (1980-1990).

Słowa kluczze

NSZZ „Solidarność”, dokumenty archiwalne, druki II obiegu (druki niezależne), artefakty, przewodnik, katalog, digitalizacja zbiorów, archiwum wirtualne, biblioteka wirtualna, muzeum wirtualne, edukacja historyczna, historia XX wieku, historia Polski (1980-1990), edukacja,

Key –words

"Solidarity", archival documents, prints of second circuit (independent prints), artifacts, guide, catalogue, digitization of the collection, virtual archive, virtual library, virtual museum, historical education, the history of the twentieth century, the history of Poland (1980-1990), education.

Bibliografia / Bibliography (Bibliographical References)

Strony internetowe:

<http://creativecommons.pl/> [dostęp 10.12.2013].

<http://www.encyklopedia-solidarnosci.pl> (zakładka Wirtualna czytelnia bibuły) [dostęp 10.12.2013].

Publikacje drukowane:

„Archiwa Przełomu 1989-1991” w czasach przełomu. Przegląd źródeł – ocena stanu zachowania i mapa rozmieszczenia. Materiały z II ogólnopolskiego seminarium. Pałac Prezydencki. 15 października 2012 roku. Pod Honorowym Patronatem Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej Bronisława Komorowskiego, red. Teresa Grabczyńska et al., wyd. Kancelaria Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2013, 157, [3] s.

Tytko Marek Mariusz, *Archiwum wirtualne*, „Archiwista Polski”, r. 3: 1998, nr 3 (11), s. 13-32.

Tytko Marek Mariusz, *Bibliografia uzupełniająca*, „Archiwista Polski”, r. 3: 1998, nr 4 (12), s. 120-125.

Tytko Marek Mariusz, *Komputeryzacja informacji biograficznej w Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stan obecny, perspektywy, koncepcje*, „Krakowski Rocznik Archiwalny”, r.2: 1996, s. 79-85.

Informacja o Autorze:

Marek Mariusz Tytko, dr n. hum. w zakresie pedagogiki, mgr historii sztuki, pedagog, historyk sztuki, archiwista, bibliotekarz, pracownik Uniwersytetu Jagiellońskiego, kustosz dyplomowany Biblioteki Jagiellońskiej, oddelegowany do pracy w Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie (2009-2015), członek NSZZ „Solidarność”. Publiczny kontakt e-mail: marek.mariusz.tytko@uj.edu.pl

Information about the Author:

Marek Mariusz Tytko, PhD in Education, MA in art history, teacher, art historian, archivist, librarian, an employee at the Jagiellonian University, qualified custodian of the Jagiellonian Library, delegated to work in the Foundation of the Centre for Documentation of Polish Struggles for Independence in Krakow (in the years 2009-2015), a member of the "Solidarity". Public contact e-mail: marek.mariusz.tytko@uj.edu.pl